
Zijn historische rol is het te staan in de slagschaduw van de Zwaan van de Avon. Geboortig in hetzelfde jaar als William Shakespeare (1564), stijgt zijn schoenlappersgeest snel en in korte tijd boven de horizon van het Elisabethaanse Engeland. De pittoreske combinatie van spion, zuipschuit, atheïst, nihi-

list en flikker leiden naar alle waarschijnlijkheid tot zijn mysterieuze en gewelddadige dood, nog voor zijn dertigste jaar. Zijn aforismen zijn even schaars als pittig. *'Wie niet houdt van tabak en mooie jongens, is gek'*. Deze week beleeft een van zijn stukken zijn Nederlandse première. Na een kleine vier eeuwen

voorwaar een daad van gerechtigheid. Het onderwerp van de tekst - koning Eduard de Tweede van Engeland - vertoont zekere overeenkomsten met de auteur - een geestige nicht van de 'natte gemeenschap', die niet van politiek houdt maar haar wel bedrijft: Christopher Marlowe.

HIJ TROK HET ENGELSE DRAMA UIT DE MIDDELEEUWSE KNEUTERIGHEID OMHOOG

CHRISTOPHER
MARLOWE,

FLIKKER, SPION EN TONEELSCHRIJVER

De regeringsperiode van koning Eduard de Tweede van Engeland (1307-1327) geldt als krachteloos. Zijn vader, die als onderdrukker van een der Britse wingewesten 'de Hamer der Schotten' wordt genoemd, is een doespier en de absolute tegenpool van zoon, Eduard van Caerleon. Deze begaat de onvergeeflijke fout het politiek bedrijf onaanstaanbaar vervelend te vinden. Met zijn leeftijdgenoot, de Franse playboy Piers Gaveston, deelt hij een redelijk ongevaarbaar gevoel voor humor. En het bed.

De spottlust van de koning en zijn minnaar richt zich vooral op de eenentwintig Lords Ondainers, de middeleeuwse baronnen van Engeland die, gekorsetteerd in hun maliënkolders, als serieuze en drukke besjes nogal ongericht door Engeland banjeren. Zijn royale ironie wordt Eduard even noodlottig als het desastreuze huwelijk met Isabella, bijgenaamd 'de wolvin van Frankrijk'.

Deze door paus Bonifatius VIII (o, ironie, zelf een nicht, als een kathedraal) gearrangeerde politieke verbintenis, is al een openlijke farce op de kroningsplechtigheden, door 's konings publieke kruistocht richting vriendje. Isabella schaft zich rap een degelijk heteroseksuele loper aan, in de persoon van de jonge avonturier Mortimer. De bedrogen koningin en de baronnen van Engeland beginnen vervolgens een spel met de koning dat jaren zal duren. Met als inzet de monarchale maintenance Gaveston en eindigend in diens voorspelbare dood.

De koning is eventjes ontroostbaar, vindt snel een verse maskulie-ne bedgenoot en blijkt niet meer tot regeren in staat. Tijdens een opsluiting in Berkeley Castle wordt hij vermoord door een gloeiende ijzeren staaf in zijn anus te drijven, een wel zeer rigoreuze maatregel om de bewijzen van sodomie te vernietigen. Deemoedig wordt het onzielde lichaam van de vorst opgebaard, uiterlijk zonder wonden. De doodstrijd van de koning is echter overal in het kasteel hoorbaar geweest. Een snelle 'oral history' maakt Eduard de Tweede posthuum tot een der meest vereerde en aanbeden vorsten van zijn tijd.

Ruim tweeënehalve eeuw later wordt Eduard het onderwerp van waarschijnlijk Christopher Marlowe's laatste toneelstuk. De auteur is 29, briljant en vergund, het laatste niet in het minst door zijn brutale exhibitie van homoseksualiteit, veel openlijker dan Shakespeare's prachtig berijmde maar zeer serene pleidooien voor mannelijke comradeship in de sonnetten.

Marlowe kent zijn klassieke nietten familie. Hij laat een tolerant personage in het gevolg van koning Eduard de Tweede zeggen: 'De grote Alexander minde Heifastion, de overwinnaar Hercules weende om Hylas. Om Patroklos treurde de onbuigzame Achilles. En niet slechts koningen, maar wijze mannen: de Romein Cicero had Octavus lief, de ernstige Socrates de wilde Alcibiades.' Piers Gaveston laat ook geen gras groeien over zijn schoonheidsidealen en favoriete feestvermaak. Feitelijk - zo kunnen we gerust aannemen - een beschrijving van Marlowe's gedroomde floorshow: 'En overdag, wanneer hij uit wandelen gaat, moeten mijn pages zich als bosnimsen kleden. Dan zal een schone knaap, in de gedaante van Diana met haren die het water vergulden waardoor zij

glijden, met parelen kroonlijes om de naakte armen, en in zijn speelse handen een olifant om dat deel te verbergen dat mannen zo graag zien, gaan baden in een bron.'

Marlowe's scandalous bevonder flirt met de verkeerde kant menig zich in zijn stukken met atheïsme. De sponsor in zijn stuk *The Jew of Malta* kwalificeert de godsdienst: *count religion but a childish toy*. Seks van achteren, godsdienst een knuffelbeest. Marlowe's doodvonnis is op het hoogtepunt van zijn loopbaan al getekend. Het hoeft alleen nog maar te worden uitgevoerd.

Politiedossiers

Laten we voorzichtig zijn. Eigenlijk weten we niets tot zeer weinig van de schrijvers tijdens de regering van Elisabeth de Eerste. Een van William Shakespeare's talloze biografen, Antony Burgess: 'Als we moesten kiezen tussen twee ontdekkingen - een nog onbekend stuk van Shakespeare of een van Will's waserijrekeningen - dan zouden we allemaal de vuile was nemen. Elke biograaf verlangt naar een of ander nieuw teken uit de werkelijkheid van zijn subjekt - een gescheurde nagel op 7 mei 1598, een zware verkoudheid tijdens de eerste parade van koning James de Eerste - ik noem maar wat. Maar die tekens zijn er eenvoudigweg niet. Natuurlijk, we beschikken over Shakespeare's ontsloten hart in zijn sonnetten, maar die bewijzen dat-ie verliefd was en dat het weer over raakte - dat overkomt ons allemaal. Wat we nodig hebben is brieven, doktersrecepten, de onbenulligheid van alledag, waardoor een persoonlijkheid wordt gevormd. Slechts via de onbetrouwbare roddels uit Warwickshire weten we dat Will' niet dronk en een druiper had.'

De positie van de Marlowe-biograaf lijkt ogenschijnlijk niet veel bemoedigender. Zijn namen worden op minstens zes manieren gespeeld, zijn geboortedatum staat niet vast, hij verdwijnt regelmatig maanden achtereen uit het zicht en zijn gewelddadige dood is een onopgeloste murder case in de beste tradities van Agatha Christie's *whodunnits*. Een 'rijke' maar twijfelachtige bron vormen voorts de tendentieuze politiedossiers over vechtpartijen, moordaanslagen, spionnageaf-

(Ingezonden mededeling)

Moderne literatuur in vertaling

Jean-Philippe Toussaint
MENEER

Na zijn veelgeprezen debuut
De badkamer, nude tweede roman
van een van de origineelste jonge
auteurs van Frankrijk.
Pb., 94 blz., f 22,50

Jurek Becker
**BRONSTEINS
KINDEREN**

Roman, 266 blz., f 38,50

Guy Vanderhaeghe
**TEGEN DE MORGEN
IN SLAAP GEVALLEN**

Roman, 296 blz., f 38,50

Van Gennep
In de boekhandel

fairen en rellen rond voorstellingen van zijn opzienbarende stukken.

Contraspionage

Christopher Marlowe wordt rond 26 februari 1564 - twee maanden eerder dan Shakespeare - in Cambridge geboren als zoon van een schoenlapper en een pastoorsdochter, in een milieu dat tegenwoordig a-sociaal zou heten - prettig ordinair en achtervolgd door stoeten onbetaalde rekeningen en niet ingeloste schuldbekentenissen. Na de King's School duikt zijn naam (Christophorus Marlen) in december 1580 voor het eerst op in het studentenregister van het Corpus Christi College, waar hij geacht wordt theologie te studeren maar waar hij valt voor literatuur en Ovidius, wiens elegieën hij vertaalt. Over de zeven jaar studie van Marlowe is weinig bekend, behalve dat hij in deze jaren werkt aan zijn eerste toneelstuk *Tamburlaine the Great*. In 1585 en 1586 verdwijnt hij enkele keren uit de registers van het College en in 1587 opnieuw, maar nu voor vijf maanden.

In de verslagen van de *Privy Council*, Hare Majesteit's Raad van State, in juni 1587, heet het dat ene Christopher Morley 'has done the Queen good service'. Over de precieze aard van zijn diensten weten we feitelijk niets, maar dat ze zich op het vasteland van Europa hebben voltrokken is vrijwel zeker. Christopher Marlowe verdient in zijn studietijd bij als lid van de Engelse contraspionage.

Het wordt voor Engelse jongelieden uit de gegoede middenlagen aan het eind van de zestiende eeuw zeer aantrekkelijk gemaakt om te studeren aan een aantal continentale katholieke universiteiten (onder meer in Reims en Rome). Om later als getrainde katholieke 'missionarissen' naar het protestantse Engeland terug te keren en daar subversief bekeringswerk te doen. Wanneer de Britse regering lucht krijgt van deze semi-politieke infiltratie vanuit Europese paapse staten, neemt zij maatregelen. Elisabeths minister van buitenlandse zaken, Sir Francis Walsingham, rekruteert briljante Engelse studenten (met name uit Cambridge). Deze worden getraind om enkele katholieke universiteiten op het vasteland binnen te dringen. de toekomstige missio-

narissen op te sporen, ze te volgen, en hen, na terugkomst in het perfide Albion, te ontmaskeren en aan de autoriteiten over te leveren.

Marlowe is een van deze spionnen. Wat hij in 1587 precies heeft bereikt aan de andere kant van het Kanaal is een nimmer opgehelderd raadsel. Feit is dat de drie of vier getuigen van zijn gewelddadige dood, zes jaar later, allemaal in dienst van Sir Francis Walsingham werken of hebben gewerkt. Onder hen ook de moordenaar.

Wil tot verandering

De eerste keer dat er melding wordt gemaakt van een uitvoering van Marlowe's stukken is in politiedossiers. Op 16 november 1587 vindt er een schietpartij plaats bij de vertoning van *Tamburlaine the Great*, door het gezelschap Lord Admiral's Men. In plaats van een toneelpersonage wordt iemand uit het publiek gedood. Het wijdlopijge drama over een schaapherder die een machtig vorst wordt in Klein-Azië, is desalniettemin een eklatant succes. Marlowe schrijft er snel een *part two* aan vast, dat veel minder heroisch is: de held wordt gek en sterft. De kassa's rinkelen dubbel zo hard. Op zijn drieëntwintigste is Marlowe een dramaturg van naam. Het Londense theaterpubliek kan niet meer om hem heen.

Marlowe trekt het Engelse drama aan haar haren uit het moeras van middeleeuwse kneuterigheid. In de proloog van *Tamburlaine* zegt hij het toneel te willen bevrijden van 'the jiggling veins of rhyming mother-wits' (heel vrij: de hotsende stemmingen van kinderversjes). Hij is niet de auteur die het rijmloze, blanke vers *introduceert* op de Engelse plankieren, hij vernieuwt het, hij transformeert het tot een typisch Engelse vorm, een gespieerde toneeltaal voor volgroeide personages.

De persoonlijkheden van zijn stukken ontlene hun kracht niet meer aan uiterlijk vertoon, maar aan de wil tot verandering. Zijn materiaal is overrompend brutaal (*Doctor Faustus*) of een onaffe maar rauwe afdruk van een politieke realiteit die zich nog maar zeer recent heeft afgespeeld (Marlowe's dramatisering van de godsdienstpolitieke massamoord die als Bartholomeusnacht de geschiedenis is ingegaan in *The Massacre at Paris*).

Zes stukken in zes jaar. En stapels politiedossiers van de stedelijke en de rijksoverheid die de overtrekkingen van het gente nauwelijks kunnen bijbenen. Een klein jaar lang heeft Marlowe samengeleefd met de toneelschrijver Thomas Kyd (auteur van *The Spanish Tragedy*, een van de bekendste wraak, tragedies van de Elisabethaanse renaissance). Wanneer Kyd plotseling wordt gearresteerd en tijdens verhoren en folteringen wordt gekonfronteerd met pagina's teksten over de ongoddelijkheid van Jezus Christus en diens veronderstelde bijslaap Johannes de Doper, schuift Kyd de schuld op Marlowe. Hij zou deze blasfemische teksten hebben geschreven. In mei 1593 wordt Christopher Marlowe onder juridische kuratele gesteld. Hij moet zich regelmatig bij de instanties melden en neemt zich voor uit Londen te vluchten.

Dolk

Marlowe wordt nu voor de leden van de Privy Council een *man who knew too much*. In de zich ontrollende *krimi* wordt hij dagelijks nauwlettend gevolgd, tot het moment van zijn raadselachtige dood tijdens een steekpartij na een drinkgelag in Depworth Strand, nabij de hoofdstad. Aanwezig zijn 'vrienden' als de dubbelspion Robert Poley en de straatvechter Ingram Frizer. Diens dolk belandt tijdens een worsteling vijf centimeter boven Marlowe's rechteroog. De schrijver sterft ter plekke. Het is 30 mei 1593.

Drie weken later wordt Frizer vrijgesproken wegens zelfverdediging in een ruzie om de drankrekening. Een informant van de Privy Council, Richard Baines, laat op 2 juni 1593 vastleggen dat Christopher Marlowe in de uren voor zijn dood teksten sprak vol landverraad, blasfemie en lofzangen op homoseksualiteit.

Zijn stukken worden voor eeuwen onspeelbaar verklaard of ongeneerd shockerend bevonden en *not done*. Zijn magnum opus *The Troublesome Raigne and Lamentable Death of Edward the Secound, King of England* - met de magnifiek geschreven ontroningscène die Shakespeare later in *Richard de Tweede* even magnifiek zal 'overdoen' - gaat als skandaleus mannenstuk de kast in. Tót de expres-

sionistische Brecht het in de jaren twintig van deze eeuw weer tevoorschijn haalt en bewerkt tot een verrassend on-Brechtiaanse *personality-show*.

Marlowe's Ovidius-vertalingen blijven gekoesterd, evenals zijn eigen liefdeslyriek. De hartstocht van de schaapherder zingt tot zijn lief: 'Come live with me and be my love/ And we will all the pleasures prove'. Dat het hier een klassieke, aan Vergilius ontleende lofzang op mannenliefde betreft, wordt eeuwen diskreet verzwegen.

Getemde feeks

William Shakespeare opent zijn sonnet 86 met de regel: 'Was it the proud full sai of his great verse', en met dit 'trots voortzeilend heldendicht' moet Marlowe's werk zijn bedoeld, menen velen. We weten het niet. Of William Shakespeare in zijn knuistjes een nauwverholten zucht van verlichting moet hebben geslaakt bij de dood van zijn grootste toneelrivaal weten we ook niet. Laten we het waarschijnlijk noemen.

Zou Shakespeare zijn gestorven op Marlowe's leeftijd, dan was hij niet verder gekomen dan drie delen *Hendrik de Zesde* (op de slotscènes van deel drie na zijn meest oninteressante koningsdrama's, samen met *King John*, ook in deze periode voltooid), de *Klucht der vergissingen* (een verdienstelijke Plautus-kopie) en *Titus Andronicus* (een Marlowe-plagiaat vol effektbejag). *Richard de Derde* zou zijn beste en meest gespeelde stuk zijn. *De getemde feeks* was onvoltooid blijven liggen.

Shakespeare zou, indien hij het onfortuinlijke einde van Marlowe had gedeeld, de geschiedenis zijn ingegaan als de schrijver van Engeland's mooiste sonnetten. Waaron-

der die 86ste, de veronderstelde rouwklacht op het jonge sterven van zijn theatrale meerdere op dat moment, Christopher Marlowe:

'Was het zijn trots voortzeilend heldendicht

Dat, recht aansturend op uw rijke vloot,

Mijn geesteskind te gronde heeft gericht,

Een groeve makend van de schoot waar 't sproot?

Was het zijn geest door bovenaardse kracht

Bevrucht die mij de dood heeft aangedaan?

Neen, hij noch zijn gezellen die bij nacht

Hem hielpen, konden mij verstedeld doen staan.

Laat hem, en zijn minzame knecht, de geest

Van wie hij 's nachts zijn wijsheid pleegt te krijgen,

Niet doen alsof ik angstig ben geweest,

Noch zegevierend prat gaan op mijn zwijgen:

Pas toen uw aanzien hem een inhoud gaf,

Besefte ik mijn gemis, en deinsde ik af.'

LOEK ZONNEVELD

Eduard de Tweede van Marlowe is bewerkt en vertaald door Janine Brogt en geregisseerd door Jan Ritsema. Joop Admiraal speelt Eduard. Pierre Bokma speelt Gavelton. Het is een voorstelling van Toneelgroep Amsterdam. Te zien vanaf 21 november a.s. Bovenstaand sonnet van Shakespeare is geciteerd uit de Eldersvertaling.

(Ingezonden mededeling)

De nieuwe Meulenbelt

DE BEWONDERING

Anja Meulenbelt schreef een roman over een succesvol schrijfster op buitenlandse tournee en haar afhankelijkheid van tegenstrijdige loyaliteiten.
Pb., 188 blz., f 22,50

VAN GENNEP / IN DE BOEKHANDEL